

Türkiye'nin Körfez İşbirliği Konseyi üyeleriyle işbirliğini geliştirmesi Körfez bölgesinin istikrarı açısından büyük önem taşıyor.

İnceleme

Yrd. Doç. Dr. Veysel AYHAN
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
veyselayhan@gmail.com

TÜRKİYE – KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ İLİŞKİLERİNDE YENİ BİR DÖNEM: YÜKSEK DÜZEYLİ STRATEJİK DİYALOG*

New Era in the Turkey-Gulf Cooperation Council Relations:
High Level Strategic Dialogue

Abstract

Strategic alliance means shared common interests and threat perceptions in one sense. In this context, the conclusions adopted after the Joint Ministerial Meeting of the GCC-Turkey High Level Strategic Dialogue held in Turkey on July 7-8, 2009, indicates that Turkey-Gulf relations have entered a new era. The study will discuss the economic and security related aspects of the strategic alliance started to occur between both sides.

* Bu çalışmanın saha araştırması kısmında verdiği maddi destekten dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

KİK'nin kurulmasında rol oynayan en önemli tehdit algılaması Şah rejiminin devrilmesinden sonra yerine geçen yeni İran'ın rejiminin "agresif" dış politika girişimleri olmuştu. İran ile Irak arasındaki gerginliğin savaşa dönüşmesi Körfez'deki güvenlik sorununu daha da ön plana çıkarmıştı. Savaşın genişlemesi riski ülkesel bütünlüklerini ve rejimlerini korumak isteyen Körfez ülkeleri arasında bir güvenlik işbirliğini zorunlu hale getirmişti.

Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkileri: Yüksek Düzeyli Stratejik İttifak Dönemi

7-8 Temmuz 2009 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog Birinci Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda iki taraf arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından oldukça önemli kararlar alınmıştır. KİK Dışişleri Bakanlarının ilk kez bir ülkeyi (Türkiye) stratejik ortak olarak ilan ettikleri Eylül 2008'deki Cidde toplantısından sonra gerçekleştirilen ikinci Stratejik Diyalog toplantısında karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesine dönük birtakım kurumsal yapıların kurulması konusunda anlaşılmiştir. Öte yandan İstanbul toplantısının öncülü sayılan Cidde toplantısında dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan, iki taraf arasındaki ilişkiler konusunda Türkiye'nin, Körfez bölgesinin istikrar ve güvenliğine büyük önem atfettiğini ve o gün başlatılan düzenli siyasi diyalog mekanizmasının, Türkiye ile KİK üyesi ülkeler arasındaki stratejik ilişkilerin gelişmesine büyük katkı sağlayacağını vurgulamıştı.¹ 2008'de tesis edilen Stratejik Diyalog, KİK'in tek bir ülkeyle sahip olduğu ilk düzenli danışma süreciydi. Bunun en önemli nedeni ise iki tarafın da siyasi, ekonomik, savunma, güvenlik ve kültür alanlarındaki işbirliğini düzenli üst düzey görüşmeler yoluyla daha da ilerletmeyi hedeflemesinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim İstanbul toplantısında alınan en önemli kararların başında 30 Mayıs 2005 tarihinde Manama'da (Bahreyn) imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Ekonomik İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşma'nın² onay belgelerinin teati edilerek yürürlüğe konması gelmektedir. Türkiye ile KİK arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine dönük ilk girişim Körfez İşbirliği Konseyi'nin Haziran 2004'teki toplantısında gündeme gelmiştir. Körfez İşbirliği Ülkelerinin 91. Olağan Toplantısı'nda Türkiye ile KİK üyesi

ülkeler arasında ekonomik işbirliğine ilişkin bir çerçeve anlaşma imzalanması kararlaştırılmıştı. Daha sonra 30 Mayıs'ta Bahreyn'deki toplantıda Türkiye ile KİK arasında imzalanan Çerçeve Anlaşma bir anlamda Türkiye ile KİK üyeleri arasında ekonomik, sosyal ve güvenlik alanlarında oldukça önemli bir stratejik diyalog mekanizmasının kurulmasını öngörmektedir. Çerçeve Anlaşma'nın içeriğine bakıldığında, taraf ülkelerin çeşitli alanlarda ekonomik işbirliğini destekleyecekleri ve bu alanlarda karşılıklı bilgi ve gerekli teknik uzmanlık değişimini teşvik edecekleri, aralarında bir Serbest Ticaret Alanı tesisine ilişkin görüşmeler başlatılacağı, sermaye hareketleri, ortak yatırım projeleri kurulması ile ekonomi, ticaret ve sanayinin çeşitli alanlarında ticari nitelikli yatırımların kolaylaştırılması için uygun düzenlemeler yapılacağı ifade edilmektedir. Türkiye ile KİK üyesi ülkeler arasında ekonomik işbirliğinin daha da güçlendirilmesi amacıyla yönelik olarak "Ekonomik İşbirliği Ortak Komitesi" kurulması ve bu Komite'nin girişimleriyle belirli dönemlerde düzenli toplantıların yapılması gündeme gelecektir. Ayrıca, Çerçeve Anlaşma'da Ortak Komite'nin, uygun gördüğü ve gereklilik arz eden durumlarda taraflar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için alt komiteler ve ihtisaslaşmış çalışma grupları kurma yetkisine sahip olduğu belirtilmektedir.

Bu bağlamda "Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog 1. Dışişleri Bakanları Toplantısı" sonunda yayımlanan ortak deklarasyonda, yürürlüğe giren Türkiye-KİK Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması kapsamında taraf ülkelerin ekonomik, ticari ve teknik alanlarda ulaşım, altyapı, yatırımlar, gıda güvenliği ve turizmle sınırlı olmayan geniş çerçeveli bir işbirliği konusunda anlaşmaya varıldığı açıklanmıştır. Ayrıca, iki tarafın enerji kaynaklarının kullanımı ve geliştirilmesi konularında da

İnceleme

NATO, Körfez'in kolektif savunma politikalarının geliştirilmesinde doğrudan rol almayı taahhüt ediyor.

işbirliği yapmalarının önemine dikkat çekilmiş ve bu konuda bazı ortak projelerin geliştirilmesi için çalışmaların başlatılması üzerinde durulmuştur. Toplantının bir diğer önemli boyutu, gerek Türkiye gerek KİK üyelerinin, görüşmeleri süren serbest ticaret anlaşmasının imzalanması için irade birliği içinde olduklarını bir kez daha ifade etmeleri olmuştur. Türkiye ile KİK arasında bir serbest ticaret anlaşmasının imzalanması Haziran 2004'teki KİK toplantısında da gündeme gelmişti. 2004'teki toplantıda üye ülkeler Türkiye'yle serbest ticaret anlaşmasının imzalanması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını onaylamışlardı. Manama'daki anlaşmanın imzalanmasının hemen ardından KİK ile Türkiye arasında serbest ticaret anlaşmasının görüşmelerine geçilmişti. İstanbul'daki toplantıda söz konusu taraflar konuyu bir kez daha gündeme getirmiş ve görüşmelerin kısa sürede anlaşmayla sonuçlanması yönündeki hedeflerini ortaya koymuştur.

İstanbul toplantısının ardından yayınlanan Ortak Deklarasyonda³ iki tarafın askeri, ekonomik, toplumlar arası ilişkiler, terörizmle mücadele, enerji, bilimsel ve teknik alanlarda işbirliğini geliştireceği açıklanmıştır. 20 madde altında toplanan işbirliği alanları içinde Filistin sorununun çözümünden İran'ın denetimi altındaki Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) üç adasına kadar birçok alanda ortak politikaların ve bakışın oluşması dikkat çekicidir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye-KİK işbirliğinin üçüncü bir tarafa karşı yapılmadığını belirtmesine karşın özellikle Ortak Deklarasyonun 4. Maddesinde belirtilen ikili askeri işbirliğinin güçlendirilmesi, 7. Maddede belirtilen İran'ın denetimi altındaki üç adalar sorununun çözümü ve 11. Maddede belirtilen iki tarafından Körfezin kitle imha silahlarından arındırılması çalışmalarına destek vereceği kısımları tartışmaları beraberinde getirecektir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu yaptığı açıklamada, "tarihimiz ortaktır. Bugünkü meselelere

Körfez İşbirliği Konseyi üyelerine göre Türkiye; gelişmiş ekonomik yapısı, demokrasisi, NATO üyeliği, mezhepsel olarak Sünni İslamı benimsemiş olması ve radikalizmi desteklemeyen dış politikasıyla bölgede stratejik ortaklık kurulabilecek en önemli güçtür.

bakışımız, vizyonumuz ortaktır. Geleceğe yönelik bakışımız, gelecek planlamamız da bundan sonra bu mekanizmalar üzerinden ortak olacaktır” ifadelerini kullanmıştır. Davutoğlu, ayrıca KİK ülkeleriyle kurulacak işbirliğinin “siyasi ve stratejik boyut konusunda Türkiye ile KİK ülkeleri arasında üst düzey bir siyasi ve stratejik diyalogun başlatıldığını” belirtmiştir.⁴ Davutoğlu konuşmasının bir kısmında Türkiye’nin KİK ülkeleriyle daha önce de iyi siyasi ilişkilerinin bulunduğunu, politik çıkarları konusunda ihtilaflarının bulunmadığını belirtmiş ve İstanbul toplantısında alınan kararlarla, Türkiye ile KİK arasında kurumsal bir işbirliği mekanizmanın kurulduğunu bildirmiştir.

Türkiye’nin genelde Ortadoğu ve özelde Körfez bölgesindeki politikalarını ve hedeflerini tanımlayan Dışişleri Bakanı Davutoğlu’na göre, Ankara, “üst düzey siyasi diyaloglara, ekonomik karşılıklı bağımlılığa, kültürel uyuma dayalı bir perspektifle bölgesinin refah, istikrar ve barış alanı haline dönüşmesine” katkı yapmayı istemektedir. KİK üyesi ülkelerin de temel dış politika kaygılarının bölgenin istikrarını sağlama doğrultusunda olduğu ifade edilmiştir. Bu amaçla yönelik olarak Türkiye ile KİK üyesi ülkelerin, birlikte her türlü adımın atılması konusunda tam bir görüş birliği içinde olduğunu dile getiren Davutoğlu’na göre, İstanbul Toplantısı’ndan sonra stratejik açıdan bölgedeki ve dünyadaki siyasi gelişmeler konusunda Türkiye ile KİK arasında çok yakın bir işbirliği gündeme gelecektir. Türkiye ile KİK arasındaki işbirliğinin sürdürülebilir olması açısından taraflar öncelikli olarak ekonomik ve toplumsal alanlarda işbirliği yapılması konusunda anlaşmışlardır. Bu amaçla yönelik olarak başta ulaşım alanında olmak üzere enerji ve ortak yatırımlar karşılıklı olarak desteklenecektir. Nitekim Türkiye ile KİK üyesi ülkeler arasındaki ticaret hacminin 2002’de 2,1 milyar dolardan 2008’de 16,6 milyar dolara yükselmesi ekonomik alanlardaki işbirliğinin gelişerek sürdüğünü göstermektedir. Bu çerçevede KİK üye-

si ülkeler Türkiye’de 10 milyar dolarlık yatırım taahhüdünde bulunmuşlardır. KİK ve Türkiye arasında ekonomik işbirliğinin yanı sıra ülkeler arasındaki toplumsal ilişkilerin karşılıklı geliştirilmesi de önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu amaca yönelik olarak yakın dönemde eğitim başta olmak üzere kültürel değişim programları ve ortak kültürel etkinlikler düzenleme gibi konular daha sık gündeme gelecektir. Diğer yandan İstanbul toplantısında konuşan KİK Genel Sekreteri El Atiyyah, Türkiye’nin bölgede oynadığı role dikkat çekerken “Türkiye’nin üstlenmiş olduğu yapıcı rolü ve bölgedeki bıkınlık duygularının ortadan kaldırılması için harcadığı çabalarını takdire şayan görüyoruz” ifadelerini kullanmıştır. Umman Dışişleri Bakanı da Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki tarihi ve kültürel bağlara vurgu yapmıştır.⁵ Dolayısıyla KİK üyesi ülkelerin Türkiye’nin bölgede daha aktif bir aktör olmasını istemeleri ve bu yöndeki girişimleri desteklemelerinin farklı tartışmaları beraberinde getirmesi kuvvetle muhtemeldir. En önemli tartışma konusu, Türkiye ile KİK arasında kurulan stratejik diyalogun ne anlama geldiği olacaktır. Diğer bir deyişle “Taraflar arasında hangi stratejik çıkarların korunması hedeflenmektedir?” ve “İşbirliği ekonomik alanda sınırlı mı tutulacak yoksa temel hedef KİK üyelerinin güvenliğini sağlamak mıdır?” tarzında sorular gündeme gelecektir. Bu çerçevede KİK’in kuruluş amacına bakmakta yarar vardır.

Körfez İşbirliği Konseyi: Kuruluş Amacı

Basra Körfezi ülkeleri arasında ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarında işbirliği yapılmasına yönelik 1970’lerin ikinci yarısından itibaren bazı başarısız girişimlerin olmasına karşın, KİK’nin kurulmasında rol oynayan asıl itici faktör dış tehdit algılamaları olmuştur. Körfez İşbirliği Konseyi’nin kuruluş amacının resmi düzeyde ekonomik, sosyal, kültürel, finans ve turizm gibi alanlarda işbirliği sağlanması olduğu belirtilmiştir.⁶ Ancak; Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE, Katar, Bahreyn ve Umman’ın yer aldığı altı

İnceleme

KİK, kamuoyu önünde İran'a ilişkin herhangi bir açık tehdit tanımlaması yapmamasına rağmen, İran sorunu ve bölgeye etkisi örgütün önemli bir gündem maddesi.

Körfez ülkesini doğrudan etkileyen güvenlikle ilgili konular örgütün kurulmasına yol açmıştır. Altı Körfez ülkesi liderlerinin 25 Mayıs 1981'de Abu Dabi'deki toplantısıyla kurulan Körfez İşbirliği Konseyi'nin temel amacı, üye ülkelerin iç ve dış güvenliğini ve rejimlerinin istikrarını korumaktır. Kolektif savunma prensibini kabul eden KİK, güvenlik alanında herhangi bir üye yapılan saldırının, tüm üye devletlere yapılmış bir müdahale olacağı ilkesini benimsemiştir.

KİK'in Kurucu Anlaşmasında üye ülkeler arasında gümrük birliğinden sınır sorunların çözümüne dek birçok alanda işbirliği öngörülmektedir. Bu bağlamda üye ülkeler arasındaki sorunların barışçıl yöntemlerle çözümlenme-

sinde KİK'in yapıcı bir rol oynadığını belirtmek gerekir. Örgüt, üye ülkeler arasında gümrüklerin kaldırılması, serbest dolaşım ve çalışma hakkı konusunda da başarı sağlamıştır. KİK ülkeleri arasında tek para birimi kurma noktasında çalışmalar sürmektedir. Üye ülkelerin katılımıyla oluşturulacak ortak askeri birimlerin kurulması konusunda da başarılı olunmuş ve bu yönde Suudi Arabistan önderliğinde 12 bin askerden oluşan ortak askeri birliğin kurulması sağlanmıştır. 2009 Mayıs ayında merkezi Suudi Arabistan'da olacak bir Arap Merkez Bankası kurulması anlaşması bu yönde atılmış tarihi bir adımdır. Her ne kadar 2011 yılına kadar tek para birimine geçilmesi öngörülmüşse de söz konusu tarihe kadar bunun gerçekleşmesi zor olabilir. Ayrıca Merkez

İnceleme

Bankası'nın yeri konusunda BAE'nin çekinceleri sürmektedir. Tüm bunlarla birlikte KİK'in orta dönemde tek para birliği ve ortak Merkez Bankasını kurma noktasında ortaya koyduğu irade önemlidir. Bu bağlamda KİK'in ekonomik alanda üye ülkeler arasında başarılı bir entegrasyon kurduğunu belirtmek gerekmektedir.⁷ Ancak, KİK'in esas kuruluş amacı olan güvenlik alanında işbirliği doğrultusunda başarılı bir savunma örgütüne dönüşmede başarısız olduğu söylenebilir.

KİK'nin kurulmasında rol oynayan en önemli tehdit algılaması Şah rejiminin devrilmesinden sonra yerine geçen yeni İran'ın rejiminin "agresif" dış politika girişimleri olmuştur. İran ile Irak arasındaki gerginliğin savaşa dönüştüğü 22 Eylül 1980 tarihi Körfez'deki güvenlik sorununu daha da ön plana çıkarmıştı. Savaşın Körfez ülkelerini içine alarak genişlemesi riski bölgesel bütünlüklerini ve rejimlerini korumak isteyen Körfez ülkeleri arasında bir güvenlik işbirliğini zorunlu hale getirmişti. Diğer yandan İran devriminin ardından bu ülkedeki petrol ve askeri üs gibi ayrıcalıklarını kaybeden Amerikan yönetimi Sovyetlerin Afganistan'daki işgalinden sonra İran'ın da bölgedeki Amerikan çıkarlarını tehdit etmesinden dolayı yaşamsal önemdeki enerji kaynaklarına erişimi güvence altına almak için Körfez'deki askeri varlığını artırma yoluna gitmişti. Ocak 1980'de Başkan Carter, Körfez bölgesine dışarıdan yapılacak bir müdahalenin doğrudan Amerikan yaşamsal çıkarlarına yapılmış bir saldırı olacağını ve buna anında askeri karşılık verileceğini açıklamıştı. Nitekim Carter yönetiminin 1980 yılında oluşturduğu Acil Müdahale Gücü ile birlikte ABD, Körfez'de önemli bir askeri güç bulundurma ve doğrudan Körfez ülkelerinin iç ve dış bölgesel güvenliğini koruma görevini üstlenmişti. Başkan Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Brzezinski, Acil Müdahale Gücü'nün esas sorumluluk alanının ABD'nin Basra Körfezi'ndeki çıkarlarını korumak olduğunu açıklamıştı.⁸

Nitekim İran-İrak Savaşı'nın başlamasını takiben Amerikan müttefiki altı Körfez ülkesinin 25 Mayıs 1981'de Abu Dabi'de bir araya gelerek Basra Körfezi'ndeki ilk kolektif güvenlik sistemi olan Körfez İşbirliği Konseyi'ni (*GCC/Gulf Cooperation Council*) kurması da bu bağlamda değerlendirilmeliydi.

Körfez ülkeleri arasında ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliğini artırma amacıyla kurulduğu ilan edilen Körfez İşbirliği Konseyi'nin yukarıda belirtildiği gibi temel amacı, altı Körfez ülkesini etkileyen enerji güvenliği ile (rezerv sahalarının korunması ve petrol ihracının güvenliğinin sağlanması) bölgesel bütünlük (toprak ve rejim) ile ilgili konularda ABD öncülüğünde ortak bir güvenlik sistemi oluşturmaktı.⁹

Körfez ülkelerinin güvenliğiyle ilgili asıl gelişmeler 1982'nin ikinci yarısından itibaren İran'ın Irak karşısında askeri üstünlüğü ele geçirip Irak topraklarını işgal etme olasılığının belirmesiyle ortaya çıkmıştı. Körfez ülkelerinin istikrarını doğrudan bozabilecek bu gelişme karşısında Ocak 1983'te Reagan yönetimi yeni bir askeri örgütlenmeye gitmiştir. Acil Müdahale Birleşik Görev Gücü doğrudan CENTCOM olarak bilinen ABD Merkez Komutanlığı'na bağlanmıştır. Pentagon bunların yanı sıra Basra Körfezi'nde kullanılmak üzere doğrudan CENTCOM'a bağlı olan, hareketlilik ve atış gücü bakımından iyi donanımlı beş hafif piyade saldırı tümeni kurmuştur. Ayrıca bu doğrultuda bölge ülkeleri ile üs ve liman kolaylığı sağlayan anlaşmalar yapılmıştır. CENTCOM'un resmi sitesinde açıklanan temel amacına bakıldığında da herhangi bir devlet veya devlet dışı aktör tarafından gelecek tehditleri bertaraf etmek amacıyla olduğu belirtilmektedir.¹⁰

Bu bağlamda CENTCOM ile KİK arasındaki ilişkilere dikkat çekmek gerekirse, CENTCOM'un temelde üç tehdit algılaması vardır. Bunlardan ikisi doğrudan Körfez ülkelerine yönelik beliren dış tehditler iken üçüncüsü iç tehditlerdir. Dış tehdit olarak Sovyetler Birliği ve İran'ın, örneğin Bahreyn veya Suudi Arabistan'ın zengin petrol bölgesinde yaşayan Şii'leri koruma adına bu bölgeleri işgal etme girişimini engellemek gibi, Körfez ülkelerinin toprak ve rejimlerine saldırısını engelleme amacı vardır. CENTCOM son olarak, İran'da olduğu gibi müttefik ülkelerde meydana gelebilecek radikal rejim değişikliklerinin yaratacağı tehdidi engellemekle görevlendirilmiştir. Bu üç tehdit algılamasını bertaraf etmeye dönük olarak daha az maliyetle daha hızlı ve çabuk hareket etme amacıyla kurulan CENTCOM'un Körfez ülkeleri ile işbirliği halinde çalışması ve bu ülkelere lojistik, istihbarat vs. gibi destek-

İnceleme

ler alması öngörülmüştür. Bir yandan olası rejim değişikliklerini engellemek için Suudi Arabistan ve Umman gibi ülkelerinin askeri kapasitele-ri artırılırken, diğer yandan da KİK üyelerinin ABD'yle birlikte doğrudan iç güvenliği sağlama- da rol almalarını sağlamak için ortak askeri, istihbarat, lojistik yardımlar yapılmıştır. Amerikan yönetimi bu dönemde KİK üyelerinin kolektif savunma kapasitelerini geliştirmeye çalışmıştır.

Sonuç olarak KİK 1980'lerin başında Körfez bölgesinde yaşanan güvenlik sorunlarından kaynaklanan tehdit algılamaları sonucu kurulmuş ve Amerikan yönetimi söz konusu yapının gerek kuruluş aşamasında gerek daha sonraki süreç-lerde doğrudan içinde yer almıştır. KİK, kuruluş aşamasındaki tehdit algılamalarını halen bertaraf edebilmiş değildir. Güvenlik alanında başa- rısız olduğu ileri sürülebilir. Günümüzde KİK üyeleri kamuoyu önünde ne İran'a ne de başka güçlere ilişkin herhangi bir açık tehdit tanımlaması yapmamaktadır. Ancak KİK toplantıla- rında tehdit algılamaları ve önlemler üzerine yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Yılda iki defa toplanan KİK Konseyi'nin ardından bir açıklama yapılmamasına rağmen, İran sorunu ve bölgeye etkisi önemli bir gündem maddesidir. KİK üye-leri için İran kaynaklı olarak bölgede iki önemli tehdit vardır. Birincisi Şii azınlıklar, ikincisi ise radikal dini grupların etkisidir.¹¹ İşte bu tablo içinde, Körfez bölgesinde İran lehine olan ama KİK üyelerinin çıkarlarını ihlal eden herhangi bir değişikliğin, Türkiye-KİK stratejik işbirliği ile dengelenebileceği ileri sürülmektedir. Nitekim son toplantıda Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun özellikle vurgulamak istediği noktanın bölgede-ki istikrarın korunması olması dikkat çekicidir.

Türkiye-KİK İlişkileri: NATO, Türkiye ve KİK Üçgeninde Yeni Bir Dönem

KİK üyelerine göre¹² Türkiye; gelişmiş ekonomik yapısı, demokrasisi, NATO üyeliği, mezhepsel olarak Sünni İslamı benimsemiş olması ve radi- kalizmi desteklemeyen dış politikasıyla bölgede stratejik ortaklık kurulabilecek en önemli güçtür. Büyük ve kalifiye bir nüfusa sahip olmasının yanı sıra İran'ın etkisini dengeleyebilecek uluslararası askeri ve politik angajmanlarının bulunması da Türkiye-KİK ilişkilerinin gelişmesinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bir diğer bölge ül- kesini, Mısır bu özelliklerin birçoğundan yoksun

olduğundan KİK'nin güvenlik kaygılarını gider- mekten uzaktır. Ayrıca İsrail'le ilişkiler ve Filistin politikası dolayısıyla da Mısır'daki Mubarek re- jimi Arap halkları üzerindeki itibarını yitirmiş- tir. Dolayısıyla ekonomik ve askeri yeterlilikten yoksun olması bir tarafa Mısır'ın Arap toplu- mu üzerinde inandırıcılığı bulunmamaktadır.

Diğer yandan KİK üyeleri İran'la karşılaştırıl- dıklarında hem nüfus, hem askeri hem de top- rak bakımından küçük ülkelerdir. İran'ın etkisi- ni dengeleyebilecek politik, askeri ve ekonomik kapasiteden yoksundurlar. KİK üyeleri, özellikle Irak İşgali, Filistin sorunu ve el Kaide gibi radi- kal dini örgütlerin askeri ve politik saldırılarının bir sonucu olarak bölgede artan istikrarsızlığın yönlendirmesiyle 2003 sonrası dönemde küçük ülke diplomasisinin, diğer bir deyişle dengeli ve çok taraflı askeri ve ekonomik angajmanların ge- liştirilmesi bağlamında güvenilir bir ortak olarak Türkiye'ye yönelmiştir. Türkiye, İran'ın ve radi- kal örgütlerin aksine KİK üyelerinin rejimlerini ve Batı'yla ilişkilerini sorgulamamaktadır. Nite- kim Türkiye'nin son on yıldır bölgede etkisini artırması KİK ile ilişkilerine de yansımıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin Arap yarımadasına giriş kapısı olan Suriye ile ilişkilerini düzeltmesi bir başlangıç noktası olmuştur. Daha sonra Suriye-İsrail arasındaki arabuluculuk üstlenilmesi, Lübnan'daki mezhepsel sorunların çözümünde oynan rol ve hatta İran'ın HAMAS üzerindeki etkisinin dengelenmesine katkısı KİK bölgesin- de yankı yapmıştır. Son aylarda Suudi Arabistan- Suriye ilişkilerinin gelişmesinin Suriye'nin KİK- Türkiye etki alanı içine çekilmesi için bir başlan- gıç olacağı ileri sürülebilir. Gazze'de bir sanayi bölgesinin kurulması dâhil, tablonun bütününe bakıldığında Arapların sorunlarına karşı geliştiri- diği çözüm önerileri dikkatlerin Türkiye üzerine çekilmesine yol açmıştır.

Diğer yandan KİK üyeleri bir NATO ülkesi ola- rak Türkiye'nin İran'la ilişkilerinin zaten belli bir seviyenin ötesine geçemeyeceğinin farkındadır. Diğer bir deyişle NATO'nun önemli bir üyesi olarak Türkiye'nin İran'la ilişkileri ekonomik bo- yutta gelişme göstermesine karşın politik ve as- kerî alanlarda sınırlı düzeyde kalacaktır. Bununla birlikte Türkiye-İran ilişkilerinin uzun dönemde İran'ın KİK bölgesindeki radikal açılımlarının diplomatik yollarla durdurulmasında kullanıla-

İnceleme

bileceği öngörülmektedir. Türkiye İran rejimiyle kurduğu diyalog yoluyla Tahran-KİK ilişkilerinin geliştirilmesinde yapıcı bir rol oynayabilir. Diğer yandan radikal örgütlerin askeri ve politik saldırılarına yönelik olarak da iç güvenliğin sağlanması alanında Türkiye İstanbul İnisyatifi'nde¹³ öngörüldüğü gibi NATO'nun bölgeye daha fazla angaje olmasında öncü rol oynayabilir. En son 2009 Temmuzunda Bahreyn'deki Amerikan hedeflerine saldırı hazırlığında olan iki el Kaide üyesinin tutuklanması, Körfez'deki terör saldırıları tehdidinin sürdüğünü göstermektedir.¹⁴ Bahreyn'in yanı sıra Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve BAE en fazla terör tehdidi altında bulunan ülkelerdir. Suudi Arabistan'daki saldırıların etkileri sürmektedir. Batıyla işbirliği yapan rejimleri istikrarsızlaştırmak isteyen radikal grupların terör saldırıları ve saldırı tehdidi KİK ülkelerini kaygılandırmaktadır. Bu durum radikal akımlarla mücadelede istihbarat, teknik ve askeri destek gibi konularda Türkiye-KİK arasında stratejik işbirliklerinin kurulmasına yol açacaktır. Bu bağlamda tekrar 2004'teki NATO'nun İstanbul toplantısında dönmekte yarar vardır. İstanbul toplantısında NATO çerçevesinde İstanbul İşbirliği Girişimi'yle Körfez ülkeleri ve Irak'la askeri işbirliğini güçlendirme politikası benimsenmişti. İstanbul Girişimi kapsamında özellikle örgütlü ve bireysel terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, savunma planlaması, askeri eğitim, sınır güvenliği, istihbarat bilgi paylaşımı ve ortak askeri tatbikatlar konularında karşılıklı işbirliği yapılması ve geliştirilmesi öngörülmektedir. Bir anlamda NATO, KİK'nin kuruluş amaçlarından biri olan bölgenin kolektif savunma politikalarının geliştirilmesinde doğrudan bir rol almayı taahhüt etmiştir.¹⁵ Nitekim Kuveyt Üniversitesi'nden Dr. Muhammed el Sayed Selim'in de belirttiği üzere NATO üyesi olan Türkiye'nin KİK ülkelerinin güvenliğine tek başına katkı sağlaması beklenmemektedir. Ancak, Türkiye NATO'nun teknik, askeri ve politik desteğiyle bölge ülkelerinin kaygılarının giderilmesinde öncü ve lider rol oynayabilir. Ayrıca Türkiye, ABD ve İngiltere'nin de desteğiyle NATO'nun KİK bölgesinde daha etkin olmasında yönlendirici bir rol üstlenebilir".¹⁶ KİK üyelerindeki toplumsal ve politik atmosfer Türkiye'nin bu çapta bir rol oynamasına oldukça uygundur.

üyeri tarafından desteklenmesi dikkat çekicidir. 1 Aralık 2004'te Kuveyt'in ardından, 16 Şubat 2005'te Bahreyn ve Katar ve 22 Haziran'da da BAE İstanbul İşbirliği İnisyatifi'ne katılmıştır. NATO Suudi Arabistan'ın katılımı konusundaki baskılarını sürdürmektedir. Bununla birlikte Suudi Arabistan NATO'nun Somali açıklarında gerçekleşen gemi kaçırılmalarının önlenmesinde NATO gücüne katılacağını açıklayarak NATO'yla işbirliği konusundaki kurumsal işbirliğini başlatmıştır.¹⁷ İstanbul Girişimi'nin ardından ilk NATO Genel Sekreteri unvanıyla 1 Aralık 2005 tarihinde Katar'da bir toplantı gerçekleştiren Jaap de Hoop Scheffer de 2004'deki toplantının NATO ile Körfez ülkeleri arasında kurulan güvenlik işbirliğinin başlangıcını oluşturduğunu ve NATO'nun KİK üyelerinin güvenlik sorunları ve tehditlerle mücadele etmesinde kurumsal bir rol oynayacağını belirtmiştir.¹⁸ Aralık 2006'daki Kuveyt toplantısında Kuveyt Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Şeyh Ahmad Fahd al-Sabah yaptığı konuşmada Kuveyt dâhil tüm KİK ülkelerinin NATO ile stratejik güvenlik işbirliğini kurmayı istediğini ileri sürmüştür.¹⁹

Bu noktada bir diğer unsura dikkat çekmek gerekirse, NATO'nun 5. Maddesinde açıkça belirtildiği üzere üye ülkelerden birine yapılan saldırı diğer tüm üyelere yapılmış sayılacaktır. KİK üyesi ülkelerdeki Amerikan askeri varlığı düşünüldüğünde ve bunlara karşı olası bir askeri saldırı durumunda bunun NATO'nun diğer ülkelerini nasıl etkileyeceği belirsizdir. Daha açık bir deyişle KİK üyelerindeki Amerikan askeri varlığına yönelik herhangi bir İran saldırısı gerçekleştiğinde NATO ve NATO'yla işbirliği yapan KİK üyeri bununla doğrudan karşı cevap verecekler midir? Esasında Türkiye'nin de yoğun bir çaba harcadığı ve KİK ile NATO arasında gerçekleşen işbirliği süreçleri bir anlamda ABD'nin nükleer şemsiyesi altında KİK ülkelerinin askeri savunma kapasitelerinin geliştirilmesine ve İran karşısında caydırıcı bir yapı ortaya çıkartılmasında önem kazanacaktır. Buna karşın herhangi bir örgütten (El Kadie gibi) gelecek ve bölgedeki rejimleri istikrarsızlaştıracak girişimlerin önlenmesinde de Türkiye'nin KİK üyerleriyle işbirliğini geliştirmesi KİK bölgesinin istikrarı açısından büyük önem taşımaktadır.

İstanbul İşbirliği İnisyatifi'nin kısa sürede KİK

Nitekim karşılıklı toplantılar ve teknik işbir-

İnceleme

liği süreci 2004 sonrası gelişerek sürmektedir. NATO Genel Sekreter Yardımcısı Claudio Bisogniero'un 27 Ocak 2009 tarihinde gerçekleşen Kuveyt ziyaretinde NATO ve Körfez ülkeleri, İstanbul İşbirliği Girişimi çerçevesinde ilişkileri geliştirme konusundaki hedeflerini bir kez daha teyit etmiştir.²⁰ NATO kapsamında gelişen ilişkiler kısa süre Türkiye-KİK üyeleri arasındaki askeri işbirliği sürecine de yansımış, taraf ülkeler arasında askeri alanda işbirliğine dair çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmalar, öncelikle Türkiye ile KİK üyelerinin silahlı kuvvetleri arasında işbirliği ve savunma sanayi olmak üzere, farklı alanlardaki askeri ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesini kapsamaktadır. Dolayısıyla Temmuz 2009'daki İstanbul toplantısının ardından hem NATO hem de ikili ilişkiler çerçevesinde Türkiye-KİK üyeleri arasında askeri işbirliği girişimlerinin ve ortak politikaların güçlenerek sürmesi beklenmektedir.

Bu çerçevede Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog 1. Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda yapılan konuşmalardan da anlaşıldığı üzere, iki taraf arasındaki ilişkilerin gelişmesinde belirleyici unsur güvenlik temelli yeni tehdit algılamaları ve bölgenin istikrarının sürdürülebilir kılınması olmuştur. Bu bağlamda Türkiye-KİK ilişkilerinin, 1990-91 Körfez Krizi'yle birlikte başlayan ancak 2004 sonrası dönemde büyük bir ivme kazanan boyutu bulunmaktadır. 1990 krizinde Saddam tehdidine karşı Türkiye hem Kuveyt hem diğer KİK üyelerinin güvenliğini sağlamada aktif bir rol oynamıştır. Ancak, Özal sonrası dönemde Türkiye ile KİK arasındaki ilişkiler istenilen düzeyde sürdürülememiştir. İlişkilerin düşük profilden yüksek profile çıkmasında rol oynayan asıl bölgesel gelişme ise ilk önce 2001'de Afganistan'ın işgali, ardından Mart 2003'te Irak'ın ABD tarafından işgali olmuştur. Irak işgali birçok yönden KİK üyelerinin güvenliğini doğrudan etkileyecek yeni dinamikleri beraberinde getirmiştir. Birincisi ve en önemlisi İran'ı bölgede dengeleyen Baas rejimi son bulmuş ve yerine Şiiilerin yönetiminde etkin olduğu yeni Irak ortaya çıkmıştır. Irak'taki yeni durumu kabullenme bir anlamda KİK üyelerinin İran dışında ikinci bir Şii devletiyle birlikte yaşaması anlamına gelmektedir. Uzun dönemde İran ve Irak arasındaki ilişkilerin nasıl gelişeceği belirsizdir. Ancak her ne olursa olsun İran için Baas

sorunu ortadan kalkmış görünmektedir. Irak topraklarının tarih boyunca Fars etkisinin Arap topraklarına yayılmasını engelleyen bir konumu olmuştur. Eski Pers yönetimleri ne zaman Irak engelini aşabildilerse, arkasından Mısır'a uzanan bir bölgeyi kontrol altına almaları söz konusu olmuştur. Dolayısıyla Irak rejimi bir anlamda KİK ile İran arasındaki tampon ülke konumundaydı.

KİK üyelerinin temel iç tehdit algılamalarına baktığımızda ise Bahreyn, Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin Şii nüfustan kaynaklanan bir istikrarsızlık sorunu yaşama riski bulunduğunu görmekteyiz. İran günümüzde, Lübnan ve Yemen'deki Şii grupları doğrudan desteklemektedir. Her iki ülkede Şii grupların askeri aktivitelerinden dolayı istikrarsızlıklar yaşamaktadır. İran, Şii grupların dışında bölgedeki radikal Sünni grupları da destekleyerek KİK üyesi ülkelerin rejimlerinin meşruiyetini tartışmalı hale getirmeye çalışmaktadır. KİK üyelerinin ABD ve Batı'yla ilişkilerinin toplumsal düzeyde sorunlu hale getirilmesinde İran'ın Filistin sorununda oynadığı rol ve radikal gruplarla kurduğu ilişkisinin önemli bir payı vardır. Bölgenin radikalleşmesi KİK üyelerinin iç güvenlik sorunları yaşamasına yol açacaktır. Kuveyt'te son bir yıl içinde Meclis'te Şii ve Sünni parlamenterlerin aktiviteleri rejimi zor durumda bırakmıştır. Bahreyn'de Şiiilerin rejimle sorunları, İran'ın Bahreyn üzerindeki hak iddialarını zaman zaman gündeme getirmesi nedeniyle artarak devam etmektedir. İran, BAE'nin üç adası (Büyük ve Küçük Tunb ile Ebu Musa adalarını) üzerinde kurduğu askeri denetimini sürdürmektedir. Federasyon içinde özellikle Abu Dabi'nin İran'ın nükleer silahlanma girişimlerine açık muhalefeti söz konusudur. Dolayısıyla İran'ın nükleer silah edinme çabalarıyla birlikte düşünüldüğünde bölgedeki KİK ülkelerinin hem İran'ın dış politikasına hem de ülkedeki azınlık gruplarına bir istikrarsızlık unsuru olarak bakması doğaldır. Nitekim Bahreyn'in yüzde 70'i, Kuveyt'in yüzde 30'u ve Suudi Arabistan nüfusunun yüzde 15'i Şii'dir. Suudi Arabistan'da Şii nüfusun az olmasına karşın, petrol bölgesinde yaşıyor olması rejim açısından tehdit unsuru olarak görülmektedir. KİK üyeleri içinde İran'ı bir tehdit olarak görmeyen tek ülkenin Umman olduğu ileri sürülebilir. Diğer beş ülke İran'ın "agresif" politikalarını ve bu yöndeki girişimlerini kaygıyla izlemektedir.

Bölgesel koşullar 2003 Irak Savaşı sonrası radikal bir şekilde değişmiştir. Bölgede İran'ın politikalarını dengeleyebilecek herhangi bir Arap ülkesi bulunmamaktadır. Mısır ekonomik, askeri ve politik olarak oldukça zayıftır. KİK üyelerinin kaygılarını giderebilecek konumda değildir. Diğer yandan ABD korumacılığı ise son Irak Savaşı sonrası tartışmalı hale gelmiştir. ABD'nin Irak'taki askeri varlığını 2011 yılında çekmesi gündemdedir. Böyle bir durumda ABD'nin tek başına KİK üyelerinin İran'dan kaynaklanan tehdit algılamalarını gidermesi inandırıcı gözükmemektedir. Irak işgalinin ardından ABD'nin İran'la sorunlarını diplomasi yoluyla çözmeye çalışması KİK üyelerinin dikkatinden kaçmamaktadır. Bu bağlamda ABD ile İran arasında farklı pazarlıkların gündeme gelmesi olasıdır. Körfez ülkeleri olası bir ABD-İran anlaşmasının diyetini ödemek istememektedir. Bu durum doğal olarak bölge ülkeleri ile Türkiye arasında farklı bir ilişkinin başlamasına yol açmıştır. Top-

lumsal düzeyde bunun ilk adımlarının Türk dizilerinin bölgede gösterilmesiyle başladığını ileri sürebiliriz.

Toplumsal düzeyde karşılıklı önyargıların ve yanlış anlaşılmaların yıkılması ülkeler düzeyinde ilişkilerin sürdürülebilir olmasında oldukça önemlidir. Nitekim 2004 sonrası dönemde ivme kazanan ve karşılıklı ziyaretler ve ardından gelişen ekonomik ilişkilerle Türkiye-KİK ilişkilerinin güçlendiği bir dönem başlamıştır. Ticari ilişkilerin çok kısa sürede 16 milyar dolara çıkması bunun ilk işaretlerini vermektedir. 7-8 Temmuz 2009 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog 1. Dışişleri Bakanları Toplantısı ilişkilerin stratejik boyutunun geliştirilmesine dönüktür. Diğer bir deyişle karşılıklı olarak Türkiye'nin daha yoğun bir şekilde KİK bölgesine angajmanının teyit edilmesidir. □

- 1 NTV Haber, "Körfez İşbirliği Konseyi ile Mutabakat Muhtrası", arsiv.ntvmsnbc.com/search/Redirect.asp?id=458162, (e.t.10.07.09)
- 2 TBMM Resmi İnternet Sayfası, "Türkiye Cumhuriyeti ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Ekonomik İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşma", <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss70.pdf>, (e.t.10.07.09)
- 3 Bkz., Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, "Joint Statement of the Joint Ministerial Meeting of the GCC-Turkey High Level Strategic Dialogue", 8 July 2009, <http://www.mfa.gov.tr/joint-statement-of--the-joint-ministerial-meeting-of-the-gcc-turkey-high-level-strategic-dialogue-istanbul--turkey--8-july-2009.en.mfa>, (e.t. 11.08.2009)
- 4 Toplantının ardından yapılan ortak açıklamalar için bkz., *Star Gazetesi*, "Türkiye Körfez ülkelerine açılıyor", 08.07.2009, <http://www.stargundem.com/siyaset/65046-turkiye-korfez-ulkelerine-aciliyor-haberi.html>; *Star Gazetesi* "Davutoğlu'ndan Çin'e dostluk uyarısı", <http://www.stargazete.com/politika/davutoglundan-cine-dostluk-uyarisi-haber-199641.htm>, (e.t.11.07.2009)
- 5 Ibid.
- 6 Bu konuda KİK resmi sitesine bkz., *Gulf Cooperation Council Official Web Site*, "The Concept and Foundations", <http://www.gccsg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=3>
- 7 Bu konuda KİK resmi sitesine bkz., *Official Website The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf*, <http://www.gccsg.org/eng/index.php>
- 8 Jeo Stork, "US Targets Persian Gulf for Intervention", MERIP Report, No: 85 (Feb., 1980), s. 3.
- 9 KİK ile ilgili daha detaylı bir çalışma için bkz., Joseph A. Kechichian, "The Gulf Cooperation Council an the Gulf War", Ed. Christopher C. Joyner, *The Persian Gulf War: Lesson for Strategy, Law, and Diplomacy*, New York- Westport- London: Greenwood Press, 1990, ss. 9-110.
- 10 CENTCOM hakkında detaylı bilgi için bkz., *Official Website of United States Central COMMAND (CENTCOM)*, <http://www.centcom.mil/index.php?lang=en>, (e.t.10.07.2007)
- 11 Gulf and Arabian Peninsula Studies (CGAPS), Mülakat, 22.03.2009, Kuveyt,
- 12 Bu kısımda ileri sürülen yorumların önemli bir kısmı bölge ülkelerinde gerçekleştirilen saha araştırmaları sonuçlarına dayanmaktadır.
- 13 Bu konuda bkz *Official Website of NATO*, "Istanbul Cooperation Initiative", Policy document, 24 June 2004, <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm>, (e.t.09.07.2007)
- 14 Noor Toorani, "US ships 'target of terror plotters'", *Gulf Daily News*, July 01, 2009, <http://www.gulf-daily-news.com/NewsDetails.aspx?storyid=254456>(e.t.09.07.2007)
- 15 Bu konuda bkz., Matteo Legrenzi, "NATO in the Gulf: Who Is Doing a Favor for Whom?", Vol: XIV, No:1, *Middle East Policy*, Spr., 2007.
- 16 Mohammad el Sayed Selim, Mülakat, 23.03.2009, Kuveyt.
- 17 Hamsa Omar-Caroline Alexander, "Somalia Pirates May Reduce Ransom Demand for Tanker", *Bloomberg News*, Nov. 24, http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601087&sid=af9WnV_oByg8&refer=worldwide, (e.t.10.07.2009)
- 18 Jaap de Hoop Scheffer, "NATO's Role in Gulf Security", Official Website of NATO, 27.01.2009, <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s051201a.htm> (e.t.10.07.2009)
- 19 Rick Rozoff, "NATO In The Persian Gulf: From Third World War To the Istanbul Cooperation Initiative", *Global Research*, February 7, 2009, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=12190>
- 20 Claudio Bisogniero, "KONUŞMA Metni Dökümü", Official Website of NATO, 27.01.2009, <http://www.nato.int/docu/speech/2009/s090127a.html>, (e.t.08.07.2009)